ڕەخنە و کاردانەوە.. سەدیق سەعید ڕواندزی

زۆربەی نووسەرانی ئێمە، ڕاهاتوون ستایش بکرێن و پەسنی نووسینەکانیان ئەگەر لاواز و بێ ناوەڕۆکیش بن بدرێت. بەشێکی زۆریان، خۆیان لە سەرووی ڕەخنەوە دەبینن و بۆچوونیان وایە هەر شتێك کە دەینووسن، خاڵییە لە کەموکوڕی و پێویست بەوە ناکات هیچ خوێنەرێك سەرنج و تێبینییەکی لە بارەوە هەبێت. لە کاتێکدا تیایاندایە، ڕۆمانی نووسیوە و باسی مێژوو دەکات، وەلێ هیچ ئاگای لە ڕووداوەکان نییە. هەیانە بە مەبەست، نووسینی نووسەرێکی ناودار و دیار دەشێوێنێت، بۆ ئەوەی بە بچووککردنەوەی ناو ئەو ، هەوڵی گەورەکردنی ناوی خۆی بدات. کاتێ خوێنەرێکیش ڕەخنەی لێ دەگرێت، لە دەرەنجامی ئەو بارە دەروونییەی تێی کەوتووە، هیچی پێ نییە بێ وەڵام دانەوە و ناچار خوێنەرەکە یاخود ڕەخنەگرەکە، بە نەزان دەناسێنێت. بێ ئاگا لەوەی خوێنەرانێکی جددی هەن، بیرتیژن و زۆر بە ئاسانی دەچنەوە سەر وتارەکان و دەیانخوێننەوە و بەراوردی یەکترییان دەکەن.
هەیانە، لە ڕووی فۆڕم و ناوەڕۆکەوە، لاسایەکی زەقی سەباح ڕەنجدەر دەکاتەوە، کەچی کە ڕەخنەی لێ دەگریت، هیچی پێ نییە ئەوە نەبێت پێت بڵێت تۆ کوا ئاگاداری شیعر و ئەزموونی شیعری کوردی! بەشێکی زۆری لە نووسەرانی ئێمە، هەمیشە لە نووسینەکانیاندا باسی ئازادی ڕادەربڕین، ڕەخنەگرتن، وەستانەوە لە دژی هەموو بە پیرۆزکردنێك دەکەن، کەچی بەلایانەوە ئاساییە خۆیان و بەرهەمەکانیان، پیرۆز بکرێن و ڕەخنەیان لێ نەگیرێت. ڕەخنەگرتن لە نێو ئێمە و تەنانەت لە نێو ئەو نووسەرانەی گوایا ساڵانێکی زۆریشە لە نێو کولتووری پێشکەوتووی خۆرئاوا بە ئەقڵی خۆرهەڵاتییانەدەژین، نەك بە ئاسانی وەرناگیرێت، بگرە کاتێ ڕەخنە لە نووسینێکیان دەگری، دەکەونە کاردانەوەی دەروونی توندوو هاوشێوەی ئەو مرۆڤەیان لێ دێت، کە بۆ ئەوەی خۆی لە خنکان ڕزگار بکات، دەست بۆ بنجە گیا و پووشێکی بچووکیش دەبات و لە کاتێکدا دڵنیاشە کە ئەوانە فریای ناکەون.

کارەکتەری ڕەخنەگر لە نێو ئێمەدا، هەمیشە ئەو کارەکتەرەیە کە بێزراو و قێزەوەن و ڕەت کەرەوەیە. چونکە مەحاڵە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، ڕەخنە بگریت و ئاساییش وەربگیرێت. تەنانەت ئەو ڕەخنانە ئەگەر لێژیکی و زۆر لە جێی خۆی و بابەتیش بن. جارێکییان ڕەخنەم

لە ڕۆمانی ڕۆماننووسێك گرت، كە لە ڕۆمانەكەیدا ڕووداوەكانی ساڵی 2002 دەگێڕێتەوە، كەچی باسی شەڕی داعش و داگیركردنی شنگال دەكات، كە ئەم ڕووداوانە دوانزە ساڵ دواتر ڕوودەدەن! ئەو ڕۆماننووسە، كەوتە كاردانەوەیەكی دەروونی خراپ و لای دەیان نووسەر باسی لەوە كردبوو، كە من نووسینەكەی ئەوم شێواندووە. بەڵام هەمان ئەو نووسەرانە، كاتێ بە مەبەستی ساغكردنەوەی بۆچوونەكەی ڕۆماننووس كە ئایا ڕاستە، چووبوونەوە سەر هەمان ئەو پەڕەگرافانەی لە ڕۆمانەكەدا ڕەخنەم لێگرتبوون، ئیدی دڵنیابوون لەوەی كە من هیچ شێواندنێكم بۆ نووسینی ئەو نووسەرە نەكردووە و سەرەنجام وێرای دەستخۆشی، پاڵپشتییەكی گەورەشیان كردم.

بێگومان ئەمە بۆچی وایە؟ لەبەر ئەوەی ڕەخنەگرتن و شكانەوە لە نێو ئێمە وەك یەك تەماشا دەكرێت، ئیدی بڕوامان وایە كە ڕەخنەمان لێ گیرا، ئەوا بچووك دەبینەوە و لە كەسیەتی و پێگەمان دەدرێت. وەك چۆن دڵنیام كە ئاسمان شینە، بەو شێوەیەش دڵنیام سێ لەسەر چواری نووسەرانی ئێمە، ڕەخنەیان قبوول نییە و كاتێ ڕەخنەیەكیان لێ دەگری، كێچ دەكەوێتە كەوڵییان و ئیدی بە نەزان و بێ ئاگا و نەخوێندەوار، هەروەها چەندین دەستەواژەی دیكەی لەو شێوەیە، كە ڕوون و ئاشكرایە كاردانەوەی دەروونییە، وەسفت دەكەن. ئەم جۆرە كاردانەوانە، نەك هەر ئیزافەیەك ناخەنە سەر دیالۆگی ڕەخنەییانە و ڕۆشنبیرییانە، بگرە بوون و نەبوونییان وەك یەك وایە و تەنها یەك ئاماژە دەگەیەنن، ئەویش ئاستی هوشیاریی و ڕۆشنبیریی نووسەرەكە خۆی دەردەخەن.
ڕەخنە، بەرمەبنای خوێندنەوە و هەڵسەنگاندنی دەقە. ئەركی ڕەخنەگر ئەوە نییە دەقێكی دیكە لە دەقی نووسەرانەوە هەڵێنجێت و بنووسێتەوە، وەك ئەوەی زۆرجار لە تێ نەگەیشتنمان لە ڕەخنە باس لەوە دەكرێت، بەڵكو ڕۆڵی ڕەخنەگر وەك ڕۆڵی چاودێرێكە كە لە كوێوە هەستی كرد هەڵەیەك هەیە، ڕەخنەی بكات و ڕاستی بكاتەوە. چونكە دوا جار ئەو نووسینە دەبێتە بەشێك لە مێژوو، ئەرشیفی نووسراو، دەكەوێتە بەردیدەی هەزاران خوێنەر. ئەگەر بەو گوزارشتە هەڵەیەوە ڕۆیشت، ئیدی خوێنەران بەر زانیاری هەڵە،چەواشە و نادروست دەكەون. ناكرێت بێدەنگی لەبەرامبەر جۆرە نووسینێك بنوێنین، كە بە ئاسانی مەبەست و ناوەڕۆكەكەی دیارە، كە ئامانج لێی لێدان و شێواندن و كەمكردنەوەیە لە بەهای نووسینی كەسانی دیكە. هەموو ڕەخنەیەك لە دەق، ڕەنگدانەوەی ئەو خوێندنەوە و هەڵسەنگاندنەیە كە خوێنەر بۆ دەق دەیكات. چونكە ڕەخنەگریش جۆرێكە لە خوێنەر، بەڵام خوێنەرێكی ورد، زیت، بە سەلیقە. لە نێو ئێمەدا، چونكە ڕەخنەگرتن نەبووە

بەکولتوور، هێشتا ڕەخنە وەك شکاندن، تۆمەت، سڕینەوە، قسەی ترۆهات و پووچ و بێ مانا دەبینین. بۆیە کاتێ ڕەخنە لە نووسەرێك دەگیرێت، هەست بە کێماسییەکی زۆر دەکات و ڕەخنەگر وەك دوژمن دەبینێت و دەکەوێتە سەنگەری بەرامبەری و هەر چۆنێك بێت هەوڵدەدات وەڵامی بداتەوە. لە زۆر کاتدا ئەو وەڵامدانەوەیە، نەك هەر بابەتی و لە جێی خۆی نییە، بگرە جۆرێك لە زمانی زبر و گوزارشتی نابابەتیشی تێدایە، کە بشێ لەپەراوێزییەوە نووسەران و خوێنەران، ئاستی زمان و تێگەیشتن و وەرگرتنی ڕەخنە لای نووسەرەکە بزانن و شارەزاببن.
هەر کاتێك وەك خوێنەرێکی ئاسایی، سەرنجەکانم لە بارەی کتێبێك، یاخود نووسینێکەوە خستبێتە ڕوو، ئەوا زۆر بێ باکانە و بە بوێرییەوە، بە ڕاشکاوانە و بێ دوودڵییەوە، هەموو خوێنەرانم سەرپشك و ئازاد کردووە کە بگەڕێنەوە سەرهەمان ئەو پەراوێز و لاپەڕە و پەڕەگرافانەی ڕەخنەم لێگرتوون.
بۆ ئەوەی دڵنیابینەوە لەوەی کە ئەوەی نووسراوە قسەی ڕووتی منە، یان دیدێکە هەڵێنجراوی ئەو هەڵانەیە، کە نووسەرەکە بێ ئاگایانە تێی کەوتووە. قسەکردن، کارێکی زۆر ئاسانە و هەموو نووسەرێك دەتوانێت هەرچییەك مەبەستی بێت دەریببرێت. بە تایبەتیش لە سەردەمێکدا، کە ئامرازەکانی چاپ و پەخش (بۆ نموونە وەك فەیسبووك) ئەوەندە بەربڵاون، هاوکات بێ سانسۆریشن، کە هەمووان دەتوانن قسەی تێدا فڕێ بدەن.
بۆیە قسەکردن، هیچ حیکمەتێکی تێدا نییە و دەرخستنی هەڵەی نووسەرێك و باسکردن لەوەی هیچ نازانێت و هەڵەی کردووە، بە قسە نابێت، بەڵکو بە ئەرگۆمێنت، شڕۆڤەکردن و بەڵگەی دیار و بەرچاو دەبێت، بۆ ئەوەی متمانەیەکی ڕاستەقینە و پتەو، لای ئەو خوێنەرە سەنگین و زیتانە دروست بکەین، کە بەرهەماکانمان دەخوێننەوە و لە سەریان دەوەستن. دەبێ ڕەخنەی بابەتی، جیا بکەینەوە لە کاردانەوەی دەروونی نووسەران و قسەی سەر زارەکی. دوا جار دەڵێم، من ئەو کاردانەوە دەروونییانەی بەشێك لە نووسەران بە ئاسایی دەبینم، چونکە تاوانبارێك کە تاوانێکی کردووەوە هەموو بەڵگە و گەواهییەکیش لەسەری هەیە ،کەچی کە دەچێتە بەردەم دادوەر، نکۆڵی دەکات و بەرگری لە خۆی دەکات. بۆیە ئەوانەی ڕەخنە لە نووسینەکانیشیان دەگیرێت و دان بە هەڵەکەی خۆیان دانانێن، بە بڕوای من هیچ جیاوازییەکییان لەگەڵ تاوانبارەکە نییە!